

آسیب شناسی تربیتی عدم اشتغال هنر جویان مدارس فنی و حرفه‌ای

چکیده

یکی از مشکلات بسیار مهم اکثر کشورهای جهان سوم، مسئله بیکاری است. بیکاری مسئله‌ای صرفاً اقتصادی نیست بلکه مقوله‌ای است که با نهادهای اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و اجتماعی نیز در هم تنیدگی دارد. حل این مشکل، به‌خصوص در کشورهای جهان سوم و کشوری که نیروی جوانش زیاد است، نقش حائز اهمیتی دارد. برای رفع این معضل تاکنون تدابیر گوناگونی به کار گرفته شده که آموزش‌های فنی و حرفه‌ای یکی از آنهاست و نمونه‌اش آموزش مهارت‌های بازار کار به قشر جوان است برای اینکه هر چه سریع‌تر به دنیای کار وارد شوند. در صورتی که نتوانیم نیروی جوانان را در جهت مناسب سوق دهیم به انحراف جوانان و آسیب‌های فراوان فردی و اجتماعی منجر می‌گردد. از آنجا که تاکنون هیچ پژوهشی در مورد آسیب‌های تربیتی مرتبط با مدارس فنی و حرفه‌ای انجام نشده در این پژوهش با استفاده از روش توصیفی و تحلیلی به بررسی آسیب‌های تربیتی بیکار ماندن دانش‌آموزان مدارس فنی و حرفه‌ای بعد از فراغت از تحصیل پرداخته شده است. در نهایت آسیب‌های تربیتی در بعد فردی (در ساحت‌های دینی - اخلاقی، جسمانی - زیستی، سیاسی - اجتماعی، اقتصادی - حرفه‌ای، علمی - فناوری) و در بعد اجتماعی (از منظر خانواده، مدرسه، دانشگاه، مساجد و اماکن مذهبی) مورد بررسی قرار گرفته و به این نتیجه منجر شده است که صاحب‌نظران به برنامه‌ریزی دقیق‌تر و علمی‌تر این‌گونه آموزش‌ها و بررسی نیازهای بازار کار، باعنایت به آموزش مهارت‌های لازم، توجه بیشتری مبذول دارند.

کلیدواژه‌ها: مدارس فنی و حرفه‌ای، اشتغال، آسیب‌شناسی تربیتی

بیکاری فارغ التحصیلان

نعیمه ریاضی

کارشناسی از رشد فلسفه تعلیم و تربیت

آموزش‌های فنی و حرفه‌ای آموزش‌هایی هستند که فرد را بر مبنای تعلیم مهارت‌هایی برای شغل یا حرفه آماده می‌کنند

مقدمه

باتوجه به پیشرفت روزافزون علم و رقابت شدید بین‌المللی بین کشورهای جهان و مسائل امنیتی ملی، سیاسی، اقتصادی و فرهنگی لزوم خودکفا و مستقل شدن در هر زمینه‌ای برای آن جامعه نقش بسزایی ایفا می‌کند، از جمله می‌تواند دست استعمار را کوتاه سازد و بر نقشه‌های بیگانگان (برای به زیر یوغ کشیدن دیگر کشورها) خط بطلان بکشد. از طرف دیگر، مسائل داخلی برای یک ملت، چون نیازها و توانمندی‌های نیروی جوان، بروز بیکاری، ازدواج، طلاق، فقر و همچنین بیماری‌های روانی و... در سیاست‌های یک کشور نقش توجه به اشتغال برای جوانان را به‌خوبی نمایان می‌کند. همان‌طور که پورداریانی در این‌باره گفته است، امروزه در بسیاری از کشورها، از جمله در ایران مشکلات توسعه اقتصادی و فرهنگی زیادی وجود دارد که می‌تواند نشئت گرفته از بی‌توجهی کافی به کار و کارآفرینی و زمینه‌سازی برای آن باشد [۱].

برای رفع این مشکلات تاکنون راه‌حل‌های گوناگونی اندیشیده شده است از جمله دوره‌های فنی و حرفه‌ای، کار دانش، آموزش‌های کارآفرینی و... اما باتوجه به اینکه آموزش تجربه‌ای مبتنی بر یادگیری است و منظور از آن کسب مهارت است تا اینکه فرد بتواند در انجام دادن کارها توانایی بهتری به‌دست آورد. بنابراین اثربخشی و موفقیت یک سیستم آموزشی پیچیده مانند دوره‌های آموزشی فنی و حرفه‌ای، کسب و کار و کارآفرینی عمدتاً به هماهنگی و همکاری تمام مجریان آموزش‌های مهارتی فنی و حرفه‌ای و بازار کار نیازمند است تا افراد مهارت‌های لازم را برای مشاغل مورد نیاز جامعه کسب نمایند و بتوانند آن‌ها را برای بهره بردن خود و جامعه به کار گیرند.

ادبیات تحقیق

تاکنون هیچ‌گونه پژوهشی باعنوان فوق صورت نگرفته است، اما از پژوهش‌هایی که با این عنوان در ارتباط است می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

مصطفی شریف، محمد نیک‌خواه و محمدرضا نیلی [۲]

در پژوهشی باعنوان «کارآیی بیرونی شاخه فنی و حرفه‌ای آموزش متوسطه شهرستان شهرکرد بر مبنای دو شاخص اشتغال و ادامه تحصیل دانش‌آموختگان (فارغ‌التحصیلان)» به بررسی کارآیی بیرونی آموزش‌های فنی و حرفه‌ای شهرستان شهرکرد، طی سال‌های ۱۳۷۵ تا ۱۳۸۰، پرداختند. یافته‌های تحقیق نشان داد که نرخ پذیرفته شدن دانش‌آموختگان نمونه آماری در مراکز آموزش عالی ۵۵/۸ درصد و نرخ اشتغال آنان ۲۴/۸ درصد بوده است.

پژوهش دیگری توسط حجت صفار حیدری و سیدعبدالله خاوری [۳] باعنوان «بررسی وضعیت اشتغال کارآموزان در رشته‌های مربوط به بخش صنعت در برنامه سوم توسعه، استان مازندران» صورت گرفته که بررسی نتایج حاصله از پرسش نخست در مورد انطباق میان مدرک آموزشی و نوع اشتغال نشانه آن است که ۵۹ درصد کارآموزان آموزش‌دیده در دست‌یابی به فرصت‌های شغلی چندان موفق نبوده‌اند.

• آموزش فنی و حرفه‌ای

در کل آموزش، فرایندی است که براساس آن تغییری نسبتاً دائمی در جهت بهبود زندگی برای فرد روی دهد. بنابراین آموزش شامل تغییر مهارت‌ها، دانش، نگرش‌ها و یا رفتار می‌شود. [۴]

آموزش فنی و حرفه‌ای فعالیت‌هایی است که فرد را برای احراز شغل، حرفه و کسب و کار آماده می‌کند یا کارایی و توانایی افراد را در انجام کارها افزایش می‌دهد [۵]. باتوجه به دیدگاه «یونسکو»، آموزش فنی و حرفه‌ای به جنبه‌هایی از آموزش اطلاق می‌شود که، علاوه بر آموزش عمومی، مطالعه فناوری و علوم مربوط به کسب مهارت‌های علمی را دربرمی‌گیرد. بنابراین از دیدگاه توصیه‌نامه یونسکو، آموزش فنی و حرفه‌ای نه تنها جزئی از آموزش عمومی است، بلکه وسیله‌ای است برای آماده‌شدن در یکی از رشته‌های شغلی و در عین حال، جنبه‌های مستمری از آموزش مداوم است [۶].

در مادیة یکم «قانون نظام آموزشی فنی و حرفه‌ای

جمهوری اسلامی ایران» آمده است: «آموزش‌های فنی و حرفه‌ای آموزش‌هایی هستند که فرد را بر مبنای تعلیم مهارت‌هایی برای شغل یا حرفه آماده می‌کنند و یا کارایی و توانایی افراد شاغل به فنون و حرف را افزایش می‌دهند. ماده پنجم همین قانون، ضمن تصریحی که بر نسبت جزئی و کلی میان آموزش فنی و حرفه‌ای و نظام فرهنگی، تربیتی و آموزشی کشور دارد، این اهداف خاص را مورد تأکید قرار می‌دهد: الف) تأمین نیروی انسانی ماهر و کارآمد از طریق انتقال دانش‌های عمومی و مهارت‌های شغلی و حرفه‌ای به افراد جامعه؛ ب) فراهم آوردن امکان استقلال علمی و فرهنگی کشور از طریق اشاعه و گسترش فنون و حرف و انتقال فناوری [۶].

البته با نگاهی جامع مبرهن است که نظام آموزشی یک کشور با سایر نظام‌های آن در ارتباط مستقیم و تنگاتنگ است و زمانی که این آموزش در یک خط سیر مستقیم بین آموزش و نظام کار و اقتصاد جامعه پیوند می‌خورد نتایج خود را در سایز گزینه‌ها همچون فرهنگی، سیاسی و اجتماعی نیز نشان می‌دهد.

● ضرورت توسعه آموزش‌های فنی و حرفه‌ای

اشتغال جوانان به کار یکی از دغدغه‌های اساسی هر کشور است و بر سایر نهادهای آن کشور تأثیر می‌گذارد. در دین اسلام توصیه‌های فراوانی به کار شده است حتی خداوند در قرآن کریم با دعوت به تلاش و فعالیت، به آثار اقتصادی آن و اینکه تلاش و کار موجب آبادانی می‌شود، اشاره نموده است. برای مثال در سوره نحل، آیه ۱۴ آمده است: خداوند کسی‌ست که دریا را مسخر (شما) ساخت تا از آن صید کنید و گوشت تازه بخورید و از زیورهای آن استخراج کنید و بدان خود را بیارایید و کشتی‌ها را می‌بینید که سینه دریا را می‌شکافند تا شما به تجارب بپردازید و از فضل خداوند بهره گیرید. در آیه دیگری می‌فرماید: ما شب و روز را روشنی‌بخش ساختیم تا فضل پروردگار را در پرتو آن بطلبید و به تلاش و فعالیت بپردازید (اسراء: ۱۱). در نتیجه لازم و ضروری است نظام آموزشی ما نیز به کار و اشتغال توجه ویژه‌ای داشته باشد. رسالت بسیار اساسی نظام آموزشی در فراهم کردن شرایطی‌ست که در آن نیروهای دانش‌آموخته بتوانند از مهارت‌ها، توانایی‌ها و قابلیت‌های کلیدی و متناسب با نیازها و شرایط دنیای صنعت و بازار مشاغل فردا برخوردار باشند [۷]. در گزارش ۱۹۸۵ «کمیته توسعه اقتصادی» واشنگتن آمده است: «یادگیری دروس پایه و اولیه، مثل خواندن، نوشتن و ریاضی ممکن است برای مشاغل سطح پایین اکتفا کند، اما به سبب ماهیت اشتغال با توجه به تغییرات روزافزون جهانی، داشتن این مهارت‌های حداقل، برای ارتقای شغلی کافی نیست. مدارس باید جهت بسط مهارت‌های سطح بالا به تلاش گسترده‌تری بپردازند [۸]. فیلسوفان تربیتی نیز، مانند

هرست^۱ (۱۹۷۴)، «تعلیم و تربیت آزاد» را شعار خود قرار داده بودند. طبق این دیدگاه، تعلیم و تربیت باید در پی ارتقای استقلال و آزادی افراد باشد تا خود بتوانند با برابری فرصت‌ها دست به انتخاب شغل موردنظر خود بزنند [۹].

یکی از مناسب‌ترین راه‌حل‌های مشکلات اشتغال، رشد و توسعه کمی و کیفی آموزش‌های فنی و حرفه‌ای و کاردانش است. هر چه کیفیت آموزش‌های کاربردی و مهارتی بیشتر و تنوع رشته‌ها با سیاست‌ها و خط‌مشی‌های توسعه کشور هماهنگ‌تر باشد، جذب دانش‌آموختگان در مشاغل مرتبط بیشتر اتفاق می‌افتد و انحراف شغلی آن‌ها کمتر می‌شود. آموزش‌های فنی و حرفه‌ای در تربیت نیروی انسانی ماهر و کارآمد عامل مهمی است. در نظام جدید آموزش متوسطه، یکی از اهداف مهم شاخه فنی و حرفه‌ای ایجاد زمینه مناسب جهت هدایت دانش‌آموزان به سمت اشتغال مفید است [۱۰]. آموزش فنی و حرفه‌ای با راهنمایی و پرورش استعدادها دانش‌آموزان در مسیر شغلی و فراهم کردن امکان هرچه زودتر ورود آنان به دنیای کار و اقتصاد در زمینه‌های مختلفی چون خانوادگی (مانند کمک به تشکیل زودتر خانواده برای جوانان، امکان پس‌انداز، کمک مالی به خانواده خود و...)، سیاسی (مانند کمک به خودکفایی یک مملکت، کمک به رهایی از وابستگی و تهدیدها و تحریم‌های سایر ملل و...)، اقتصادی (مانند خارج شدن از بعد صرفاً مصرف‌کننده، کمک به تولید ملی، خودکفایی، کم کردن واردات و بیشتر شدن صادرات و...)، اجتماعی (مانند تشکیل خانواده، رهایی از بیکاری و فقر، دفع و پرهیز از بیماری‌های روانی و...) و فرهنگی (تغییر نگرش مردم نسبت به مشاغل، تغییر نگرش دانش‌آموزان از اینکه دانشگاه تنها راه است، جلوگیری از تهاجم فرهنگی و...) فراهم آورد. بنابراین لازم است این‌گونه آموزش‌ها از لحاظ ساختار، محتوا و کیفیت متحول شوند و با نیازهای اشتغال و نیازهای منطبقه‌ای و جهانی همخوانی داشته باشند و به موازات تغییرات سریع و وسیع فناوری، خود را با این دگرگونی‌ها هماهنگ سازند.

● ویژگی‌های عمده آموزش فنی و حرفه‌ای

آموزش‌های فنی و حرفه‌ای درباردارنده ابعاد زیرند:

- بعد عمومی و ابزاری: دانش و مهارت‌های شغلی و پایه، که نقش اساسی و نهایی دارند عبارت‌اند از: مهارت در ریاضیات، زبان و خواندن، تکنیک عمومی چگونه دانستن، توانایی طرح‌ریزی کار، آگاهی از کیفیت و بینش تجاری؛ بعد شناختی: شامل تفکر و عمل است (حل مسائل، تفکر انتزاعی، فراشناخت، مهارت‌های تاکتیکی)؛
- بعد شخصیتی: شامل نشان دادن رفتار فردی مثبت است (اتکای به نفس، مسئولیت‌پذیری، قاطعیت، تقدم در عمل، سازگاری با موقعیت و موقعیت‌های پراسترس، خلاقیت،

یکی از مناسبترین
راه حل های مشکلات
اشتغال، رشد و توسعه
کمی و کیفی آموزش های
فنی و حرفه ای و کار دانش
است

رشد آموزش فنی و حرفه ای و کار دانش

دوره نهم / شماره ۱ / پاییز ۱۳۹۲

تمایل به موفقیت و پشتکار و پی گیری؛

- بعد اجتماعی ارتباطی: شامل توانایی ارتباط است

(توانایی ابراز وجود، توانایی کار جمعی با گروه و همدلی)؛

- بعد اجتماعی - هنجاری: شامل توانایی انطباق خود با

فرهنگ مشارکت است (وفاداری، تشخیص، تعهد، آمادگی برای

حضور در دوره های آموزش بیشتر، استمرار و دانش سازمانی)؛

- بعد راهبردی: شامل رفتار آزادی بخش است، همچنین

نشان دادن نگرش انتقادی راجع به کار و علایق شخصی

(برخورد انتقادی با انتخاب ها و امکانات در زمینه فنی و

پیامدهایی که به دنبال دارند، مشارکت فعال در تصمیم گیری)

[۱۱].

● عملکرد و کارآیی آموزش های فنی و حرفه ای

در کشورهایی چون آلمان، شوروی، ژاپن، فرانسه،

انگلستان و چین، برنامه ریزان آموزشی معتقدند که آموزش

فنی و حرفه ای بهتر از آموزش عمومی می تواند مهارت های

مورد نیاز صنعت را به دانش آموزان انتقال دهد و باعث بهبود

کیفیت بهره روری نیروی کار شود [۱۲].

همچنین شواهد پژوهشی نشان می دهد که تعداد قابل

ملاحظه ای از دانش آموختگان (فارغ التحصیلان) فنی و حرفه ای

بیکارند و بسیاری از آنان (حدود ۶۰ درصد) در مشاغل

مرتبط با رشته تحصیلی خود مشغول به کار نشده اند [۱۴].

این پژوهش نشان می دهد که ۴۰ درصد به آموزش های

فنی و حرفه ای وارد نمی شوند و ۶۰ درصد هم عملاً از

آموزش های دیده شده سودی نمی برند و در شغل غیر مرتبط

مشغول به کار می شوند [۱۵].

پژوهش های انجام شده نشان می دهند که تعداد

قابل توجهی از دانش آموختگان آموزش فنی و حرفه ای و

کار دانش بیکارند یا در مشاغل غیر مرتبط با رشته تحصیلی

خود به کار گرفته می شوند. برای مثال یافته های پژوهشی

شکوئی، ۱۳۶۹، مؤسسه مطالعات و برنامه ریزی، آموزشی

۱۳۶۷، حسینی نسب ۱۳۶۹، میرحسینی ۱۳۷۱ فرشاد ۱۳۷۴،

نوبدی ۱۳۷۴، مرادی ۱۳۷۷، حق پرست ۱۳۷۷، جلایی پور

۱۳۷۹، متین ۱۳۸۹، نشان می دهند که کشور ما بین

برنامه های آموزش فنی و حرفه ای و نیازهای بخش های صنعت،

خدمات و کشاورزی، هماهنگی کافی ندارد. همچنین میان

مراکز آموزشی و اشتغال هیچ گونه پیوند نظام داری به وجود

نیامده است [۱۰].

آنچه در این بین خود را به وضوح نشان می دهد ضرورت

توجه مسئولان و برنامه ریزان آموزشی به نیازهای اقتصادی

و کاری جامعه و آموزش های صحیح، کاربردی و منعطف برای

دانش آموزان است. زیرا در پیوستار بین آموزش فنی و حرفه ای

و نیاز کاری جامعه، در صورتی که اهداف رفتاری، واقعیت ها،

نگرش منفی دانش‌آموزان و والدین و در کل افراد جامعه نسبت به این آموزش‌ها، کیفیت پایین آموزشی و... همگی در بروز نامطلوب جلوه دادن و بهره‌برداری نادرست از این آموزش‌ها برای دستیابی افراد به کارآفرینی و دستیابی به شغل مؤثر هستند.

● آسیب‌های تربیتی

آسیب‌های تربیتی رسیده، هم در حوزه فردی و هم در جمعی صورت می‌گیرد و هر دوی آن‌ها در ساحت‌های مختلفی بروز پیدا می‌کنند. در اینجا نبودن آموزش مهارت‌های فنی و حرفه‌ای برای کارآفرین شدن دانش‌آموزان از نظر آسیب‌شناسی تربیتی بررسی می‌شود.

● آسیب‌های فردی

ساحت تربیت دینی و اخلاقی: موریس روزنبرگ^۲، یکی از روان‌شناسان، خاطرنشان می‌کند که یکی از مهم‌ترین عوامل تعیین‌کننده، رشد اعتمادبه‌نفس و شخصیت نوجوان و جوان این است که تا چه حدی با دیگران و محیط اجتماعی تعامل دارد و چه مقدار از محبوبیت برخوردار است. نوجوان و جوانی که دارای شغل و حرفه است، از مقبولیت و محبوبیت بیشتری برخوردار است و اعتمادبه‌نفس بالایی دارد [۱۷]. حضرت علی علیه‌السلام درباره آفات معنوی و تربیتی

توانایی‌ها و امکانات در نظر گرفته نشوند، فرد از رسیدن به نقطه نهایی، که همان هدف اصلی برنامه‌های درسی فنی و حرفه‌ای، یعنی کار متناسب با آموزش خود است، باز می‌ماند.

● عمده‌ترین دلایل بازدارنده موفقیت برنامه‌های آموزش فنی و حرفه‌ای

عمده‌ترین دلایل بازدارنده موفقیت برنامه‌های آموزش فنی و حرفه‌ای را می‌توان به شرح زیر بیان نمود:

۱. ناهماهنگی رشته‌های فنی و حرفه‌ای با فناوری‌های جدید؛
۲. ناهماهنگی وضعی اقتصادی و در نتیجه بازار کار؛
۳. نبودن هماهنگی میان نیازهای جامعه و برنامه‌های آموزش فنی و حرفه‌ای؛
۴. نبودن نهاد سیاست‌گذار در سطح ملی به‌منظور مشخص نمودن چشم‌انداز حوزه فنی و حرفه‌ای؛
۵. مناسب نبودن ساختار بخش‌های صنعت، خدمات و کشاورزی برای آموزش فنی و حرفه‌ای؛
۶. مشکل سرمایه‌گذاری در بخش آموزش‌های فنی و حرفه‌ای؛
۷. پایین بودن منزلت اجتماعی آموزش‌های فنی و حرفه‌ای و گرایش جوانان به ورود به دانشگاه [۱۰].

هک‌وهک^۲ این عوامل را، که چرا برخی از کشورها، به‌ویژه در سطح کشورهای آسیایی، در اجرای برنامه‌های آموزش فنی و حرفه‌ای موفق و برخی ناموفق بوده‌اند، بررسی و آن‌ها را چنین دسته‌بندی کرده‌اند:

۱. عوامل اجتماعی: در بسیاری از کشورهای آسیایی نوعی نگرش منفی به کارهای مبتنی بر مهارت یا اصطلاحاً کارهای یدی که مبتنی بر دستورالعمل است، وجود دارد.
۲. عوامل اقتصادی: سطح توسعه اقتصادی و ساختار صنعت و تنوع فعالیت‌ها در بخش‌های مختلف اقتصادی برای نشان دادن نیاز به ایجاد آموزش‌های فنی و حرفه‌ای مؤثرند. توجه به آموزش به‌منظور آماده‌سازی جوانان برای کار از جمله موارد بسیار مهم و ضروری در بیشتر کشورها حتی در کشورهای توسعه‌یافته است.
۳. دولت: از آنجا که آموزش فنی و حرفه‌ای نسبت به آموزش‌های عمومی پرهزینه‌تر است، دولت‌ها در توسعه این آموزش‌ها نقش تعیین‌کننده دارند. به همین دلیل دولت‌ها لازم است در تخصیص منابع مالی به این آموزش‌ها توجه ویژه داشته باشند. چرا که سرمایه‌گذاری نامناسب منتج به بازده مناسب نخواهد شد. [۱۶]

پس مشاهده می‌شود آنچه در این ناکارآمدی‌ها دخیل‌اند صرفاً تقصیر را متوجه یک نفر یا نهاد خاص نمی‌کند. تحول روزافزون، ناهماهنگی بین آموزش و پرورش و دنیای اقتصاد، مناسب نبودن سایر نهادهای جامعه و همکاری نداشتن آن‌ها،

رشد آموزش فنی و حرفه‌ای و کار دانش

دوره نهم / شماره ۱ / پاییز ۱۳۹۲

بیکاری و نداشتن برنامه برای اوقات فراغت می‌فرمایند: اگر ذهن و قلب انسان، رها و بدون برنامه باشد به وسوسه‌های بد و شیطانی گرفتار می‌شود، و اگر فعالیت‌های جسمانی و بدنی در انسان دچار رکود و تنبلی شوند، راه برای ارتکاب گناهان باز خواهد شد. در این حدیث، حضرت علی علیه‌السلام توصیه می‌کنند: اگر می‌خواهید به دام گناه و انحراف دچار نشوید اوقات فراغت و بیکاری خود را پر کنید و ذهن و جسم را به فعالیت مفید و ارزشمند مشغول سازید. تحقیقات نشان داده‌اند که افراد بیکار، در مقایسه با دیگران استقلال و سلامت روانی کمتری دارند [۱۸].

در صورتی که آموزش‌های لازم فنی و حرفه‌ای به کسب مهارت آنان در ایجاد کار منجر نشود، جهت رفتن به دانشگاه‌ها سوق داده می‌شوند. در این صورت مسئله کنکور، قبولی در دانشگاه و رشته‌های خاص، شرایط خانوادگی، بالا رفتن سن خدمت برای آقایان، تأخیر در سن ازدواج، بالا رفتن سن، مصرف‌کننده صرف بودن در حوزه اقتصادی، و به تبع آن ازدیاد بیماری‌های روانی، چون افسردگی به علت نیافتن شغل مناسب بعد از فراغت از تحصیل، وابستگی اقتصادی به خانواده‌ها و... موجب آسیب‌های جدی به فرد می‌گردد. «پاسکال در این خصوص می‌گوید: مصدر و منشأ کلیه مفاسد فکری و اخلاقی بیکاری است و هر کشوری که بخواهد این عیب بزرگ را رفع کند باید مردم را به کار وادارد تا در افراد

جامعه آرامش کلی برقرار شود» [۱۹].

ساحت زیستی و بدنی: این آسیب را می‌توان در ذیل ساحت دینی و اخلاقی مورد بررسی قرار داد که در صورت دچار شدن به بیماری‌های روانی، طبق آنچه در پاراگراف بالا بیان شد، آسیب‌های زیستی و بدنی نیز با عوارض آن به احتمال زیاد برای وی پیش خواهد آمد. دست نیافتن به موقع به شغل مناسب، علاوه بر آنکه در تمکن مالی فرد و به تبع آن در تغذیه، تفریح و... فرد تأثیر می‌گذارد، می‌تواند به بروز بیماری‌ها و آسیب‌های جسمی برای فرد نیز منجر گردد. بررسی‌های انجام شده بیانگر این است که نواحی دارای بیشترین میزان بیکاری، از نظر مرگ‌ومیر و بیماری نیز بالاترین آمار را داشته‌اند. دلیل این امر اثرات محرومیت‌های ناشی از بیکاری است که سلامت روانی و جسمانی فرد را دربرمی‌گیرد [۲۰].

ساحت اجتماعی و سیاسی: طبق آنچه در باور عموم است و به آن اذعان دارند، فرد زمانی بزرگ شده است که دارای کار باشد و فقط در این صورت است که او را در مشورت‌ها سهیم می‌دانند و این امر به بعد اجتماعی نظر دارد. آسیب زیستی و اخلاقی فرد نیز به جامعه لطمه وارد می‌کند. بیکاری، فقر، فساد، اعتیاد، بالا رفتن سن تشکیل خانواده هم از مشکلات ساحت اجتماعی است و دانش‌آموز در صورت دست یافتن به آموزش‌های فنی و حرفه‌ای به هدف نهایی‌اش نخواهد رسید و از این جهت تهدید می‌شود. امام موسی کاظم علیه‌السلام درباره آثار تربیتی و روان‌شناختی کار می‌فرمایند: از مردم قطع امید کردن و از ثرویشان چشم پوشیدن و به درآمد کار و اشتغال خود قانع بودن، برای مرد با ایمان مایه عزت دینی و روح جوان‌مردی و شرف دنیوی است. چنین انسانی در نظر مردم بزرگ و بین‌خویشان خود محترم و در محیط خانوادگی دارای هیبت و عظمت خواهد بود. او در ضمیر خود و در نزد دیگران، بی‌نیازترین و عزیزترین مردم است [۲۱]. بیکاری به دلیل قطع ارتباطات اجتماعی و کاری، ترک تمام سرگرمی‌ها و تفریحات که دلیل آن از دست دادن منبع درآمد است و کناره‌گیری از کلیه فعالیت‌های اجتماعی موجب از هم گسیختگی شبکه‌های حمایت اجتماعی می‌شود، که این خود یعنی افزایش حس فناپذیری افراد یک جامعه [۲۰].

در بعد سیاسی نیز با پررنگ شدن مشکلات اجتماعی مطرح شده، سیاست یک کشور متضرر خواهد شد. نیروی جوان بیکار، وابستگی به سایر ملل را برای یک کشور افزایش می‌دهد و در نتیجه استعمار، تهدیدهای خارجی و تحریم از سوی دیگر کشورها را به دنبال دارد.

ساحت علمی و فناوری: این امر موجب بی‌علاقگی دانش‌آموزان برای گرایش به این‌گونه رشته‌ها می‌گردد و این معضل می‌تواند به ترک تحصیل بعضی از دانش‌آموزان بینجامد. از طرف دیگر آموزش‌های فنی و حرفه‌ای در پیشرفت

فناوری نیز تأثیر گذارند و حتی می‌توانند به کارآفرینی منجر گردند. در صورت دست نیافتن دانش آموز به فن و مهارت‌های آموخته شده در حافظه‌اش صرفاً مسائل تئوری باقی می‌ماند که آن هم با توجه به مرور زمان کمرنگ و یا کهنه می‌گردد. علم و به تبع آن پیشرفت فناوری یک کشور در عرصه‌های چون تحصیل، اشتغال، امید، پرهیز از اعتیاد و جلوگیری از فسادهای فردی و اجتماعی ظهور و بروز می‌کند.

ساحت اقتصادی و حرفه‌ای: این ساحت رابطه کوتاه و مستقیمی با آموزش‌های فنی و حرفه‌ای دارد. در صورت نرسیدن به هدف نهایی این آموزش‌ها، وضعیت اقتصادی فرد و به تبع آن جامعه نیز دچار ضرر خواهد شد. در صورت کاربردی نشدن مهارت‌ها و دست نیافتن جوان به اشتغال، فقر و بیکاری، سربار بودن، توزیع ناعادلانه مصرف، تن‌آسایی، راحت‌طلبی، ناامیدی و... حاصل می‌شود که نه تنها اقتصاد یک جامعه را فلج می‌کند بلکه همچون توده سرطانی به دیگر بخش‌های جامعه چون سیاسی، اجتماعی و فرهنگی نیز سرایت می‌کند و در نتیجه جامعه از هم می‌پاشد.

فقر پدید آمده از بیکاری و تنبلی منشأ بی‌ایمانی تلقی گردیده است [۱۸]. یکی از مسائل مهم و تأثیرگذار بر فقر، بیکاری است و مقایسه‌ای که در سخن بزرگان بین فقر و مرگ شده برای نشان دادن عظمت سختی فقر برای فرد است زیرا مرگ که مصادف با جدا شدن روح از کالبد جسم است لحظه‌ای بسیار سخت است در روایات ائمه نیز آمده است: کسانی که توان کار دارند ولی مخارج خود را بر دیگران تحمیل می‌کنند ملعون خطاب شده‌اند [۲۲]. پس لازم است آموزش‌ها به نحوی صورت گیرند که دانش آموزان به اندازه کافی به شایستگی‌های مهارت کار دست پیدا کنند. اشتغال نسل جوان به رشد و ترقی اقتصادی و فرهنگ جامعه می‌انجامد و بی‌توجهی باعث خمودی و اضمحلال اقتصاد و فرهنگ ملی خواهد گردید.

● آسیب‌های اجتماعی

خانواده: امام علی (ع) درباره ارزش کار برای خانواده می‌فرمایند: ما غدوئ احدکم فی سبیل الله باعظم من عدوئ یطلب لولده و عیاله ما یصلحهم: هیچ تلاش صبح هنگامی در راه خدا به فضیلت کار صبح هنگام، در جهت رفاه و آسایش فرزند و خانواده نمی‌رسد. در روایت دیگری نیز فرموده‌اند: من طلب الدنيا حلالاً تعطفاً علی والد او ولد او زوجی، بعثه الله تعالی و وجهی علی صوئ القمر لیلی البدر: کسی که از سر دلسوزی بر پدر یا فرزند یا همسر به دنبال امر دنیا پیش باشد، چهره او در قیامت همانند ماه شب چهارده است [۲۳].

دستیابی به اشتغال زودرس جوان با استفاده از آموزش‌های فنی و حرفه‌ای می‌تواند زمینه را برای تشکیل زودتر خانواده برای دانش آموخته فراهم آورد. از طرف دیگر، دانش آموخته می‌تواند با وارد شدن به دسته تولیدکنندگان در خانواده و

حل مشکلات اقتصادی خانواده مؤثر باشد. درحالی که معضل بیکاری جوان موجب می‌شود تا نیروها و انرژی‌های وی، که می‌تواند برای کمک به معاش خانواده و یا تشکیل خانواده صرف شود، در مسیرهای انحرافی به ابتذال کشیده شود. همچنین با نتیجه ندادن این آموزش‌ها و نرسیدن آن‌ها به هدف اشتغال به موقع جوان، به دیدگاه خانواده و هدایت دانش آموز به این گونه رشته‌ها آسیب جدی وارد می‌کند.

مدرسسه: هماهنگ نبودن سیاست‌های آموزش‌های فنی و حرفه‌ای با کسب مهارت‌های لازم برای اشتغال، به نظر عموم، اعم از سیاستمداران، والدین، معلمان، دانش آموزان و... مسئله قابل تأملی است. از طرف دیگر، نگرانی درباره هزینه‌های این گونه مدارس و هدایت دانش آموزان به این مدارس، در صورتی که منجر به اشتغال دانش آموزان، که یکی از اهداف این دوره‌هاست، منجر نشود، مسئله مهمی است که باید مورد بررسی نظریه پردازان و سیاستمداران آموزشی قرار بگیرد.

دانشگاه: دست نیافتن دانش آموزان به شغل و مهارت‌های لازم برای اشتغال در دانش آموزان می‌تواند آن‌ها را به سمت رفتن به دانشگاه‌ها سوق دهد، که این امر با خطیر شدن مسئولیت دانشگاه‌ها، قبولی در کنکور و مشکلات این مقوله، امکانات و ظرفیت‌های دانشگاه‌ها، رشته، نوع دانشگاه و شهرهای محل تحصیل، ایجاد رشته‌هایی که بعد از فراغت از تحصیل به اشتغال منجر شود و... همراه است و خود موجب آسیب‌های فراوان می‌شود، از جمله تحمیل بار اقتصادی بر دوش خانواده‌ها، بالا رفتن امراض روانی چون افسردگی و اضطراب، فشار اقتصادی به جامعه با کم شدن نیروی تولید کننده و هزینه برای تحصیل بیشتر، همچنین فقر، بیکاری و ازدواج‌های دیر هنگام. همه این موارد در حالی است که خود دانشگاه با مشکلات فراوانی برای پذیرش و اشتغال دانشجویان مواجه است. کتولی و رحمانی [۲۴] مشکلات و چالش‌های دانشگاه‌ها برای اشتغال دانش آموختگان را از سه بعد بیان کرده‌اند:

الف) نداشتن برنامه‌ریزی در نظام آموزش عالی برای تأمین، تربیت و جذب نیروی متخصص مربی؛
ب) کمبود بودجه دانشگاه‌ها برای تأمین فضا، تجهیزات، وسایل کمک آموزشی و بازدیدهای علمی؛
ج) بی‌انگیزگی دانشجویان برای فراگیری دروس عملی، به دلیل اطمینان نداشتن به تأثیر کاربردی بودن واحدهای عملی در زمان کارایی یا در حین اشتغال.
مورد اخیر در دانشجویانی که با تجربه تلخ دست نیافتن به اشتغال بعد از گذراندن دوره‌های فنی و حرفه‌ای به دانشگاه وارد می‌شوند نگران کننده‌تر است.

مساجد و مکان‌های مذهبی: با توجه به روایات بسیاری که در مورد اشتغال از ائمه معصومین به ما رسیده است و

باتوجه به معضلات دیگری که بیکاری بر فرد و جامعه وارد می‌کند و از طرفی باتوجه به این فرموده امام علی (ع) در نهج‌البلاغه، که فقر اگر از دری وارد شود ایمان از در دیگر آن خانه خارج می‌شود و همچنین گفته پیامبر اکرم (ص) که در همین زمینه فرموده‌اند: فقر موجب روسیاهی انسان در هر دو دنیا است، و فقر ممکن است انسان را به کفر بکشاند [۲۵]. مشخص می‌شود که کار و اشتغال جوان با مسائل دینی وی مرتبط است و این، وظیفه متولیان آموزش‌های فنی‌وحرفه‌ای را در این امر بیشتر می‌کند.

همچنین امام علی (ع) درباره کار فرموده‌اند: مؤمن وقت خود را در شبانه‌روز به سه قسمت تقسیم می‌کند: «در یک قسمت، به عبادت و رازونیز با خدای متعال می‌پردازد؛ در قسمت دیگر، وسیله زندگی و مخارج زندگی را فراهم می‌کند و در قسمت سوم به دنبال لذت حلال دنیا و زیبایی خلقت و تفریح می‌رود [۲۶]. در این سخن اوقات زندگی متشکل از سه قسم است که در عرض هم قرار گرفته‌اند و لازم است تا به هر سه توجه داشت و بر ما مسلمانان واجب است تا شرایط را برای عمل به دستورات معصومین فراهم آوریم. عمل نکردن به توصیه‌های دینی و پیش آمدن آسیب‌هایی چون فقر، انحرافات اجتماعی، بیماری‌های روانی و... که ناشی از اشتغال نداشتن جوانان است، می‌تواند بر عقاید و افکار دینی و به تبع آن به افتادن در چنین ورطه‌هایی تأثیر داشته باشد.

● بحث و نتیجه‌گیری

مدارس فنی‌وحرفه‌ای از عوامل مهمی ست که معضل بیکاری را، با هدف آموزش مهارت‌های لازم برای اشتغال جوانان، حل می‌کند و مسئولیتش، باتوجه به برنامه‌ها و سرمایه‌گذاری‌هایی که برای این نظام آموزشی شده است، بسیار چشم‌گیر است. به تبع آن، در صورت اجرای صحیح برنامه‌های آن فواید تربیتی آن حاصل می‌شود و در صورت اجرا نشدن، آسیب‌هایی تربیتی بر فرد و اجتماع وارد می‌شود، که برای کل کشور نیز ضررهای بسیار دارد. موارد یاد شده اهمیت این دوره آموزشی را به‌صورت یک دوره رابط بین بازار و آموزش روشن‌تر می‌کند.

● پیشنهادها

۱. برنامه‌ریزی دقیق‌تر و بررسی نیازسنجی مدارس فنی‌وحرفه‌ای در ارتباط با نیازهای بازار کار؛
۲. آموزش مهارت‌های بهتر و کاربردی‌تر در مدارس فنی‌وحرفه‌ای به دانش‌آموزان.

پی‌نوشت‌ها

1. Hirst
2. Haq & Haq
3. Maurice Rosenberg

منابع

۱. احمدپور-داریانی، محمدرضا و عزیزی، محمد (۱۳۸۳)، فراز و نشیب

۱. کارآفرینی، فصلنامه نساجی امروز، شماره ۲۴ زمستان ۸۳.
۲. شریف، مصطفی؛ نیک‌خواه محمد و نیلی محمد رضا (۱۳۸۶) کارآیی بیرونی شاخه فنی‌وحرفه‌ای آموزش متوسطه شهرستان شهرکرد بر مبنای دو شاخص اشتغال و ادامه تحصیل فارغ‌التحصیلان، دانشور رفتار، سال چهاردهم، شماره ۲۷، صص ۵۵-۶۶.
۳. صفار حیدری، حجت و خاوری، سیدعبدالله (۱۳۸۳)، بررسی وضعیت اشتغال کارآموزان در رشته‌های مربوط به بخش صنعت در برنامه سوم توسعه، استان مازندران، پژوهش‌نامه علوم انسانی و اجتماعی، سال چهارم، شماره سیزدهم، صص ۶۷-۸۳.
۴. اسدالله، حمیدرضا (۱۳۸۴)، آموزش و نقش آن در توسعه منابع انسانی، مجله مدیریت، شماره ۱۰۵ و ۱۰۶، صص ۳۷-۴۱.
۵. سخاوت، جعفر (۱۳۸۰)، وضعیت اشتغال زنان در ایران با تأکید بر اشتغال فارغ‌التحصیلان و مدارس حرفه‌ای دختران در شهر تهران، نامه انجمن جامعه‌شناسی، شماره ۵.
۶. صادقیه، احمد و مصطفایی‌پور، علی و ابویی، محمدحسین (۱۳۸۱)، بررسی عملکرد آموزش فنی‌وحرفه‌ای، طرح تحقیقاتی
۷. عزیزی، نعمت‌الله (۱۳۸۲)، آموزش و پرورش و بازار کار: آماده‌سازی جوانان با صلاحیت‌ها و مهارت‌های اساسی، مجله علوم اجتماعی و انسانی دانشگاه شیراز، شماره ۳۹، صص ۵۸-۷۰.
8. Kolde, R.F. (1991). Integrated Learning for a Competitive work force. phi Delta Kappan, V72 n6 p453-55
9. Hirst, P.H. (1974). Liberal Education and the nature of Knowledge in Hirst, P.H., Knowledge and the Curriculum. Routledge and kegan paul. London, pp.30-53
۱۰. متین، نعمت‌الله، (۱۳۹۰)، آموزش فنی‌وحرفه‌ای از دیدگاه عام‌گرایی، مجله رشد آموزش فنی‌وحرفه‌ای، دوره ۶، شماره ۴، صص ۳۰-۳۶
۱۱. یعقوبی نجف‌آبادی، اشرف، (۱۳۹۰)، برنامه درسی ملی و ضرورت نگرش کارآفرینی، رشد آموزش فنی‌وحرفه‌ای، دوره ۷، شماره ۲، صص ۸-۱۹
۱۲. صفوی، امان‌الله (۱۳۶۶)، تعلیم و تربیت جهانی. تهران، رشد
۱۳. جعفری، حسین (۱۳۸۹)، مهارت آموزش در محیط واقعی کار، مجله رشد آموزش فنی‌وحرفه‌ای، دوره پنجم، شماره ۴، صص ۱۷-۱۴
۱۴. نویدی، احد و محمدی، سرب (۱۳۹۰)، ارزش‌یابی دوره‌های کاردانی فنی‌وحرفه‌ای در وزارت آموزش و پرورش، مجله رشد آموزش فنی‌وحرفه‌ای، دوره ۶، شماره ۴، صص ۳۹-۴۷
۱۵. خلاقی، علی‌انصر (۱۳۹۰)، آموزش فنی‌وحرفه‌ای از دیدگاه عام‌گرایی، مجله رشد آموزش فنی‌وحرفه‌ای، دوره ۶، شماره ۴، صص ۴-۸
16. Haq. M & Haq K, (1998), Human Development in South Asiz, Karachi: Oxford University Press
۱۷. بیابانگرد، اسماعیل (۱۳۷۸)، روش‌های افزایش عزت‌نفس در کودکان و نوجوانان، تهران، انجمن اولیا و مربیان جمهوری اسلامی ایران
۱۸. احمدپناهی، علی (۱۳۸۶)، اشتغال و آثار تربیتی و روان‌شناختی، قم، معرفت، شماره ۱۱۹
۱۹. میلانی‌فر، بهروز (۱۳۷۴)، بهداشت روانی، چاپ چهارم، تهران
۲۰. واتکینز، استفان‌جی (۱۳۷۳)، بیکاری، فقر و ناهنجاری‌های روانی. ترجمه ؟ گزارش شماره ۴۲. صص ۶۱-۶۵
۲۱. مجلسی، محمدباقر (۱۴۰۳)، بحارالانوار، بیروت، مؤسسه الوفاء، ج ۲ و ج ۲۲
۲۲. حرعالمی، محمدحسن (۱۴۱۲ ق)، وسایل الشیعه. قم، مؤسسه آل‌البیت، ج ۱۷، ص ۲۴، حدیث ۱۰
۲۳. نظری، حسن (۱۳۸۰)، کار، اشتغال و تولید در آیین نهج‌البلاغه، مفید، شماره ۲۷، صص ۳-۳۰
۲۴. نظری کوتلی، علی و رحمانی، رامین (۱۳۸۳)، چالش‌های اشتغال فارغ‌التحصیلان دانشگاه‌ها، تدبیر، شماره ۱۵۳، صص ۳۲-۳۸
۲۵. مجلسی، پیشین، ج ۶۹، ص ۳۰، ب ۹۴، ج ۲۶
۲۶. نهج‌البلاغه، ترجمه مصطفی زمانی، قم، پیام اسلام، ۱۳۶۶، صص ۱۴-۱۰، حکمت ۳۹۶